

הסכמי שביתת הנשק ובעיית הפליטים הפלסטינים

הסכמי שביתת הנשק

הפסקת אש - הפסקת לחימה לזמן מוגבל אך לא הפסקת לחימה.

שביתת נשק - מעבר ממצב של לחמה לאי לחמה והצהרת כוונות מדיניות בדבר חתירה להסכם. במסגרתם דנו בנוכחות או נסיגה צבאית, החזרת שטחים, קווי גבול, שטחים מפורזים....

הסכם שלום - נורמליזציה ביחסים בין מדינות, כינון יחסים דיפלומטים, פתיחת שגרירויות, שיתוף פעולה בטחוני וכלכלי.

המניעים של ישראל לחתום על הסכמי שביתת הנשק:

1. ישראל נלחמה יותר משנה וחצי, ספגה אלפי הרוגים ופצועים, והכוחות הלוחמים היו מותשים. שביתת הנשק נתנה אפשרות לאלפי חיילים לחזור לשגרת חיים אזרחית.
2. במהלך מלחמת העצמאות השתלטה ישראל על שטחים נרחבים מעבר לאלה שנקבעו בתכנית החלוקה, ועל כן הייתה מעוניינת בסיום המלחמה, כדי לחזק את שליטתה בהם.
3. עם קום המדינה החלו להגיע מאות אלפי עולים חדשים וישראל הייתה צריכה להקצות משאבים רבים לקליטתם. לפיכך רצתה ישראל לצמצם את המשאבים של הלחימה.

המניעים של מדינות ערב לחתום על הסכמי שביתת הנשק:

1. בחלק האחרון של המלחמה הפסידו מדינות ערב שטחים שקודם לכן שלטו בהם. לדוגמא: הצבא המצרי כבש את הנגב ובסוף סולק ממנו ע"י צה"ל. לכן חששו מדינות ערב שצה"ל עוד יכבוש שטחים במדינות עצמן.
2. מדינות ערב ספגו השפלה קשה במלחמת העצמאות, לפיכך חששו הממשלות כי השפלה זו תעורר מהומות במדינות ובסופו של דבר תביא לסילוקם מהשלטון.
3. הערבים היו מותשות מהלחימה הארוכה, ואיבדו חיילים ומשאבים רבים ורצו להימנע מהמשך הלחימה.

הגבולות שנקבעו בהסכם שביתת הנשק בסוף מלחמת העצמאות:

1. שטח ישראל בתום המלחמה היה גדול בהרבה מהשטח שנקבע למדינה היהודית בתכנית החלוקה. (14 אלף קמ"ר לעומת 20,500 קמ"ר) לאחר המלחמה שלטה ישראל בכל הגליל, בכל הנגב ובכל האזור שבין תל אביב לירושלים.
2. לפי תכנית החלוקה הייתה ירושלים אמורה להיות בשליטה בינלאומית. אך בתום המלחמה חולקה העיר. מזרח ירושלים היה בשליטה ירדן, ומערב ירושלים היה בשליטת ישראל. נמנעה גישה ישראלים למקומות הקדושים.
3. בתום מלחמת העצמאות לא הוקמה מדינה פלסטינאית, כפי שנקבע בתכנית החלוקה. השטחים שנועדו למדינה הפלסטינאית עברו לשליטתן של ישראל, ירדן (אזור הגדה המערבית, יהודה ושומרון) ומצרים (רצועת עזה)

ניתוח הסכמי שביתת הנשק חשיבותם ומשמעותם

- מטרת ממשלת ישראל הייתה לחתום על הסכמי שביתת נשק כדי להוציא את ישראל ממעגל הלחימה ולהבטיח תקופה של רגיעה לביסוסה החברתי והכלכלי של מדינת ישראל החדשה.
- ההסכמים נתנו גושפנקה משפטית להישגים הצבאיים של מלחמת העצמאות, שהייתה הכרחית לביסוס היציבות הטריטוריאלית של ישראל.
- קווי שביתת הנשק הוסיפו יותר מ-6000 קמ"ר לשטחה של מדינת ישראל, לעומת תכנית החלוקה שהתקבלה באו"ם. ההסכמים ביטלו למעשה את קיומה של המדינה הערבית, שהייתה אמורה – לפי תכנית החלוקה – לקום לצד ישראל.
- הפלשתינאים (פלסטינים) היו המפסידים הגדולים של מלחמת העצמאות: לא רק שלא זכו למדינה, הם גם לא זכו לייצוג בהסכמי שביתת הנשק. מלחמת העצמאות הפכה עבורם לאסון ("נכבה"). הם איבדו את הזכות לממש את החלטת האו"ם בדבר קיומה של מדינה ערבית לצד מדינה יהודית ורבים מבני עמם הפכו לפליטים (ראה בהמשך).
- חשוב לזכור שלא מדובר בהסכמי שלום עם מדינות ערב, אלא בהסכמי שביתת נשק. ארבע מדינות ערב שחתמו על הסכמי שביתת הנשק, ראו בהסכמים הפסקת הלחימה בשדה הקרב בלבד ולא הפסק מצב המלחמה עם ישראל. יתרה מזאת, ההסכמים טמנו בחובם בעיות שלא נפתרו ובכך הובילו לאי שקט ועימותים בעתיד.

היווצרות בעיית הפליטים הפלשתינאים

בדצמבר 1947, בתחילת מלחמת העצמאות, מנתה האוכלוסייה הערבית הפלשתינאית כמיליון ו-400 אלף נפש, פי שניים ויותר מהיישוב היהודי שמנה כ-620 אלף נפש. ערביי ארץ ישראל היו ביסודם חברה כפרית מפוצלת ומסוכסכת בתוך עצמה, חסרת הנהגה מוסכמת. יריבות חמולתית בין החוסיינים שאחזו בעמדות הכוח במוסדות הממשל הקיימים, כמו עריות – לבין הנשאיבים ששימשו כאופוזיציה שלטונית. ערביי ישראל לא קיבלו סיוע ממדינות ערב ולא ידעו לגייס משאבים למאבקם. "הקהילה הערבית נכשלה כליל בחישול הכלים לקראת עצמאות מדינית. היא נשארה למעשה תלויה כל כולה במנגנון ובפקידות המנדט, וכאשר זו התפנה מהארץ באביב 1948, שקעה פלסטין הערבית באנדרלמוסיה",

בריחת ערביי ארץ ישראל:

הגל הראשון של הבורחים החל כבר לאחר ההצבעה באו"ם בנובמבר 1947. קרוב ל-60 אלף ערבים, המעמד הבינוני והגבוה, נטשו את הארץ למקומות שקיוו שבהם יהיו בטוחים. רבים ראו את עזיבתם כזמנית בלבד, ההשפעה הכלכלית והמורלית הרסנית על הנשארים. גם אם יד הערבים הייתה על העליונה בתחילת המלחמה, רבים מהם חשו בחולשה הצבאית הערבית ובאי יכולתה של המנהיגות הערבית למנוע את העזיבה.

הגל השני של בריחת ערביי פלשתין היה באפריל-יוני 1948: מתוכנית ד' של "ההגנה" ועד להפוגה הראשונה. בתקופה זו עזבו את ארץ ישראל כ-300 אלף ערבים, רובם מטבריה, חיפה, צפת, בית שאן ועוד. הגורמים לכך היו מתקפת "ההגנה" הגדולה (תכנית ד') וכיבוש הערים יפו, טבריה, צפת ועכו. רבים מן הערבים נכנעו עוד בטרם החלו הקרבות, בשל חששם ממעשי זוועה מצד היהודים. השמועה על "זוועות דיר יאסין" (פעולת אצ"ל בכפר) פשטה במהירות בין הערבים והגבירה את פחדם. עם הקמת צה"ל ובלימת צבאות ערב המשיכו הערבים לנטוש את הארץ.

הגל השלישי מתחיל עם פלישת צבאות ערב במקביל לקרבות "עשרת הימים" ולהפוגה השנייה (יוני-אוקטובר 1948). למעלה מ-100 אלף ערבים נטשו את בתיהם, בעיקר מרמלה ולוד ומאזור השרון והגליל התחתון. הגורמים העיקריים לכך היו כיבוש רמלה ולוד במסגרת מבצע "דני" ומדיניות גירושם מכוונת של צה"ל באזורים מסוימים. העוזבים התפנו לאזורי הגדה המערבית (עבר הירדן), לרצועת עזה (שהייתה בידי המצרים), לגליל העליון וללבנון. הגל הרביעי מקביל לחודשי המלחמה האחרונים – אוקטובר-נובמבר 1948. בגל זה יצאו מן הארץ כ-250 אלף ערבים נוספים, רובם המכריע מהנגב הצפוני והגליל העליון. עזיבת הערבים נבעה מהתקפות ישראליות יזומות שנועדו להביא לגירוש הכוחות הערביים מן הארץ.

נוכל לקבוע כי מניעי הבריחה של ערביי ארץ ישראל היו בעיקר:

בריחת השכבות האמידות בראשית המלחמה וההנהגה הערבית המקומית (כדוגמת מוכתר הכפר) השאירה את הערבים ללא מנהיגות. לכך יש להוסיף את השפעת שתיקתה של ההנהגה הערבית. מבין הנמלטים היו שחשבו כי בריחתם היא זמנית וכי יוכלו לשוב חזרה בעתיד הלא רחוק. היו שחששו ממעשי גמול קשים של הכוחות היהודיים (בהשפעת דיר יאסין). היו שסברו כי הערבים יפסידו בסופו של דבר במערכה ולא רצו לחיות במדינה בה יהיה רוב יהודי. לכך יש להוסיף גירושים בכפייה מערים ומכפרים ערביים, הרס כפרים ערביים והפקעת אדמות ערביות.

התוצאה: הדעה הרווחת היא שכ-700 אלף מערבי א"י נטש במהלך המלחמה, כמחצית מהערבים שישבו בא"י. המקורות הישראליים טענו כי מספר הפליטים היה קרוב ל-600 אלף איש וכי הם עזבו את בתיהם "מרצונם החופשי". המקורות הערביים טענו כי גורשו כמיליון איש מבתיהם. לאן עזבו ערביי ארץ ישראל? מתוך כמיליון ו-400 אלף עזבו ליהודה ושומרון, ונוספו לכ-250 אלף הערבים שגרו במקום. מכאן שבגדה המערבית חיה כמחצית האוכלוסייה הפלשתינאית. לעזה הגיע מספר הפליטים לכ-240 אלף. לירדן, לסוריה וללבנון הגיעו כ-250 אלף, ישראל מסרבת לאפשר את שיבת הפליטים:

1. היבט ביטחוני- ההנהגה ראתה בשובם של 700 אלף פליטים ערבים בעיה ואיום ביטחוני.
2. היבט דמוגרפי- החזרת הערבים מהווה איום דמוגרפי ועל השאיפה להקמת מדינה יהודית.
3. בעיה של קליטת עלייה- מדינת ישראל הצעירה התמודדה עם בעיות קליטת עלייה בדיור ובכלכלה, השכונות הערביות שננטשו ע"י הערבים שימשו לשיכון עולים החדשים. על ההריסות ואדמות הכפרים הערביים הוקמו קיבוצים ומושבים.
4. היבט כלכלי- מדינת ישראל לא יכלה לקבל על עצמה את הנטל הכלכלי שהיה כרוך בשיבת הפליטים לבתיהם. גלי עלייה גדולים, בעיות תעסוקה ועוד...